

М. П. Дибань,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2449-0166>

А. В. Стрельцова,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6745-162X>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСАХ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mails: maksym.dyban@npp.kai.edu.ua; 6877126@stud.kai.edu.ua

*Метою статті є виявлення проблем правозастосування інституту забезпечення позову у цивільному та господарському процесах і судової практики та формування пропозицій для їх вирішення. **Методи дослідження:** використано основні наукові методи - діалектики, формальної логіки, системного аналізу - для з'ясування змісту, ролі, поступового розвитку інституту забезпечення позову у цивільному та господарському процесах. Метод порівняльного аналізу дозволив виявити спільне, особливе, відмінне у забезпеченні позову у цивільному судочинстві на протизагу господарському. Структурно-функціональний метод спільно з методом аналізу застосовано для дослідження видів забезпечення позову та їх взаємозв'язку, ефективності, виявлення проблем правозастосування, формування рекомендацій для вдосконалення інституту забезпечення позову. **Результати:** аргументовано доцільність існування інституту забезпечення позову; окреслено спільні види забезпечення позову у цивільному та господарському судочинстві, а також розкрито особливості їх змісту і правозастосування; проаналізовано сучасну судову практику щодо забезпечення позову; розкрито зміст основних видів забезпечення позову; з'ясовано, що окремі види забезпечення позову в цивільному процесі неефективні в умовах воєнного стану; виявлено, що в умовах воєнного стану введені додаткові процесуальні обмеження для застосування забезпечення позову; викладені пропозиції щодо вдосконалення застосування забезпечення позову. **Обговорення:** забезпечення позову на різних стадіях цивільного та господарського процесу; співмірність видів забезпечення позову; критерії для доцільності застосування забезпечення позову; зловживання забезпеченням позову та зустрічним забезпеченням.*

***Ключові слова:** забезпечення позову; види забезпечення позову; цивільний процес; господарський процес; заява; співмірність; баланс інтересів; зустрічне забезпечення.*

Постановка проблеми та її актуальність. Забезпечення позову є важливим інститутом цивільного та господарського процесу, який спрямований на збереження балансу інтересів та прав учасників судового процесу в кожному із цих видів судочинства. Однак, теоретичне регулювання та практичне застосування забезпечення позову у цивільному процесі та в господар-

ському процесі має певні відмінності. Тому це питання потребує окремого дослідження з метою формування пропозицій для удосконалення цього інституту.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Інституту забезпечення позову приділили увагу у своїх працях В. Комаров, В. Беляневич, О. Шурин, М. Штефан, розкриваючи його зміст,

призначення та особливості реалізації права на забезпечення позову, Д. Луспеник, проаналізувавши проблеми зустрічного забезпечення, В. Резнікова, досліджуючи поняття та значення заходів до забезпечення позову, К. Таранець, О. Захарова, О. Грабовська, С. Фурса та М. Ясинка, які зосередилися на тлумаченні норм щодо забезпечення позову у коментарях до процесуальних кодексів. В. Мороз досліджував забезпечення позову як зловживання правом. Інші науковці і практики теж внесли свій вклад у розвиток інституту забезпечення позову. Проте його процесуальне призначення залишається предметом дискусії, а часті відмови суддів у забезпеченні позову, як у цивільному, так і в господарському процесах, свідчать про проблеми його застосування, що переконує в необхідності подальших досліджень.

Метою статті є виявлення проблем правозастосування інституту забезпечення позову у цивільному та господарському процесах і судової практики та формування пропозицій для їх вирішення.

Вклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення позову спрямоване на припинення порушень та забезпечення виконання майбутнього судового рішення з використанням заходів процесуального примусу. Водночас, застосування примусу передбачає накладення на протилежну сторону у справі або на третіх осіб певних обмежень щодо дій, які можуть бути вчинені щодо предмета спору. Застосування процесуального примусу є вимушеною дією, яка спрямована на пріоритетне завдання правосуддя, а саме на виконання судового рішення. Виконання судового рішення є завершальною стадією судового провадження, яка відновлює порушені права та інтереси. Отже, забезпечення позову гарантує доведення судового рішення до стадії виконання, засвідчує ефективність судового захисту, завершує судовий спір та сприяє реалізації мети правосуддя.

Таким чином, для цивільного та господарського судочинства забезпечення позову є невід'ємним інститутом, який слугує реальному виконанню судового рішення.

У 2017 році в ході глобальної процесуальної реформи норми Цивільного процесуального ко-

дексу (далі – ЦПК України) та Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК України) зазнали суттєвих змін, які були спрямовані на уніфікацію. Але попри подібність формулювань ці кодекси регулюють різні відносини, тому і мають відмінності, характерні для тих чи інших правовідносин, що зокрема стосується і забезпечення позову.

Відповідно до частини другої ст. 149 ЦПК України забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття заходів забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом [1].

У частині другій ст. 136 ГПК України міститься тотожне визначення [2]. Проте, однакове визначення не уніфікує змісту різних відносин та їх суб'єктного складу, оскільки цивільний процес спрямований на вирішення спорів у відносинах між фізичними особами, а господарський – на вирішення спорів у відносинах між юридичними особами, які найчастіше є суб'єктами господарської діяльності.

Визначення забезпечення позову у цивільному процесі, які надають вітчизняні науковці, близькі за змістом. Зокрема, М. Ясинка розглядає забезпечення позову як сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання судового рішення в разі задоволення позовних вимог [3]. На думку М. Штефана, забезпечення позову є вжиттям судом заходів щодо охорони інтересів позивача, які гарантують реальне виконання прийнятого на його користь рішення [4].

З позиції господарського процесу В. Резнікова визначає забезпечення позову як сукупність охоронних заходів, які передбачені процесуальним і матеріальним законом, що встановлені господарським судом за ініціативою сторін, прокурора або з власної ініціативи [5].

Види забезпечення позову у цивільному та господарському процесах загалом законодавчо розрізняються, хоча серед них є й однакові. До-

цільно порівняти ст. 150 ЦПК України [1] та ст. 137 ГПК України [2], щоб це зрозуміти.

Першим видом забезпечення, характерним для обох процесів, є *арешт*. ЦПК України передбачає забезпечення шляхом накладення арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб. Так, у цивільному процесі арешт найбільш часто застосовується щодо нерухомого майна (будинки, квартира, земля та інше) або рухомого майна (автомобіль), що стає предметом поділу майна подружжя. У ГПК України акцентується, що об'єктом арешту стають рахунки або інші активи відповідача (нерухомість), майнові права на цінні папери.

Таким чином, до арешту можна заявити майно (нерухоме чи рухоме), готівкові кошти, кошти на рахунках, ювелірні вироби чи дорогоцінні метали.

Процедура накладення арешту досить складна, але він є важливим видом забезпечення. Заявник має виявити майно, оцінити його та звернутись до суду із відповідною заявою, яка повинна відповідати критерію співмірності із предметом спору, адже лише за цієї умови суд може накласти такий арешт.

Головна відмінність між арештом в цивільному процесі та господарському полягає у межі відповідальності заявника. Варто вказати, що при незадоволенні позову шкода, нанесена арештом, має бути відшкодована відповідачу. У цивільних відносинах не виникає ситуації для такого відшкодування, а у господарських – арешт може зупинити діяльність підприємства або негативно вплинути на неї, тому відповідач вправі стягнути збитки в судовому порядку.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.08.2025 р. у справі № 759/22148/24 підкреслено, що вид забезпечення позову у вигляді накладення арешту на рухоме та нерухоме майно, а також грошові кошти відповідачів, може забезпечити фактичне виконання судового рішення у разі задоволення позову, та виснувано про наявність правових підстави для забезпечення позову в обраній пози-

вачкою спосіб, оскільки такий захід забезпечення позову співмірний позовній вимозі [6].

Наступним видом забезпечення позову варто визначити *заборону відповідачу вчиняти дії*. Даний вид забезпечення регламентований схоже для кожного з процесів. Заборона вчинити дії покладається на відповідача. Це може бути заборона щодо продовження дії (будівництво, розміщення пропозиції з продажу та інше). Головне – аби заборона дії не була прирівняною до судового рішення, оскільки це заборонено. Забезпечення має гарантувати рішення, а не замінювати його фактичним вирішенням спору до ухвалення рішення.

Деталізація заборони на вчинення дії розкрита в цивільному процесі через додатковий вид забезпечення - встановлення обов'язку вчинити певні дії, у разі якщо спір виник із сімейних правовідносин. У господарському процесі він відсутній, оскільки суб'єктний склад у господарських спорах інший. Найчастіше зазначений вид забезпечення спрямований на захист інтересів дітей, тому набуває форми зобов'язання когось із батьків забезпечити побачення з дитиною, встановити тимчасовий графік побачень до судового рішення, надати інформацію про місцезнаходження та стан здоров'я дитини, передати дитину для виконання графіку побачень з дитиною. Аналізований вид забезпечення ефективний під час вирішення сімейних спорів. Очікування судового рішення роками може негативно вплинути на стан дитини, тому забезпечення позову позитивно впливає на баланс сторін та дозволяє підтримувати моральний стан дитини навіть у період процесуальної невизначеності.

У той же час варто зазначити, що такий вид забезпечення позову не може бути використаний для заборони дитині перетинати кордон у супроводі одного із батьків чи опікунів. Сучасна судова практика відображає тенденцію у намаганні батька залишити дитину в Україні через страх більше не побачити її. Однак, забезпечення позову спрямоване на рішення суду, а не на його заміну, тому суди відмовляють в таких заборонах, обґрунтовуючи це війною, правами дитини та другого з батьків, посилаються на неможливість обмеження пересування. Зауважимо, що цей вид дієвий, але в особливо гострих

соціальних питаннях таке забезпечення неможливо застосувати через його конфлікт із іншими нормами. Таким чином, суд може шляхом забезпечення позову зобов'язати іншого з батьків встановити графік побачень, але якщо дитину вивезуть за кордон і рішення щодо побачень виконуватися не буде, то відповідальності для відповідача немає. На нашу думку, зазначений вид забезпечення стосовно побачення з дитиною досягає своєї мети у мирний час, але в умовах воєнного стану може бути неефективним, оскільки пріоритетними стають питання безпеки дитини, а отже суди не обмежуватимуть дитину у праві виїзду за наявної можливості.

Заборона іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання як вид забезпечення позову однаково закріплені в порівнюваних кодексах, але практичне його застосування має певні відмінності.

У господарському процесі цей захід найчастіше спрямований на суб'єктів державної реєстрації. В умовах господарських чи корпоративних відносин критично важливою є заборона реєстраторам вносити зміни до Єдиного державного реєстру юридичних осіб щодо зміни керівника або складу засновників. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.05.2023 р. у справі № 906/151/23 констатовано, що заборона вчинення реєстраційних дій є одним із визначених законом способів забезпечення позову, який передбачений, зокрема, Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», якщо обставини справи достатньо свідчать про існування реальної загрози вчинення щодо зазначених об'єктів нерухомого майна (згідно переліку) будь-яких реєстраційних дій, в тому числі спроб реєстрації нових речових прав до прийняття рішення у даній справі, що ускладнить або унеможливить захист та поновлення прав позивача [7].

Цей перелік не є вичерпним, бо на практиці зустрічаються різні варіанти забезпечення в межах цього виду. Судовий реєстр надає відомості про справи, у яких судами за заявою позивачів застосовувалися заборони на розпорядження ча-

стками в статутному капіталі, завдяки чому забезпечувалася можливість виконання судового рішення, оскільки без такої заборони відповідач міг декілька разів відчужувати частку, чим значно ускладнив би судовий процес.

У корпоративній практиці поширені спори з оскарження рішень загальних зборів, і на період такого оскарження учасники часто звертаються до суду із заявою про накладення заборони на вчинення дій щодо майна підприємства. Зазначена дія є допустимою та гарантує позивачу можливість виконання судового рішення без повторного звернення до суду.

У цивільному процесі заборона іншим особам вчиняти дії теж може відноситись до реєстраторів чи нотаріусів, але стосується вона переважно нерухомого майна у спорах про право власності. Таким чином, сторони можуть юридично залишити майно в незмінному стані і за результатом справи вже вирішити його долю.

У загальному заборона вчиняти дії іншим особам щодо предмету спору може мати форму: заборони вчиняти дію з відчуження майна; заборони здійснювати реєстраційні дії; заборони вносити записи до Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Зазначені форми заборони є найбільш поширеними, але їх неможливо визнати основними, оскільки фактичного переліку немає. Накладення такого забезпечення обмежує право відповідача на відчуження спірного об'єкту, але не обмежує його права щодо користування ним, тому права відповідача збережені з огляду на тимчасовість та просту форму обмеження.

Варто зауважити про *заборону здійснювати платежі*, яка застосовується у цивільному та господарському процесі. Вона спрямована на унеможливлення ускладнень виконання майбутнього судового рішення, але практика свідчить, що відповідач може умисно збільшувати суму на рахунку аби тиснути на недотримання принципу співмірності задля створення перешкоди застосуванню до нього заборони здійснення платежів.

Наступним видом забезпечення позову є *зупинення продажу майна*, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про

виключення його з опису і про зняття з нього арешту. Він також характерний і для цивільного, і для господарського процесу. Його особливість – це стадія застосування, тобто етап виконання судового рішення через процедуру виконавчого провадження. Однак, виникає логічне питання про потребу у цьому виді, адже сторони провадження вже отримали рішення і перебувають на етапі примусового виконання. Наразі важливо враховувати, що рішення суду може впливати і на співвласників майна, тобто третіх осіб.

До прикладу, подружжям було придбано майно (власником зареєстрований один з них) або особа придбала частку, але не встигла це зареєструвати, в кожному з випадків майно може бути відчужене за рішенням суду, якщо відомості про права власника не будуть додані до судової справи.

У цивільному процесі часто такі забезпечення застосовуються у сімейних спорах при поділі спільного майна подружжя (відчуження майна одного з подружжя через борги без виокремлення частки).

У цивільному та господарському процесі можливе *зупинення стягнення на підставі виконавчого документа*, який оскаржується боржником у судовому порядку. Зазначений вид є способом зупинити примусове стягнення у відкритому виконавчому провадженні у випадках коли боржник вважає, що вже виконав судові рішення і має намір зупинити стягнення на період судового оскарження. Такий вид спрямований на недопущення незаконного списання коштів чи відчуження майна боржника до кінцевого судового рішення (тобто на період судового оскарження).

У цивільному процесі відповідним прикладом є класичні спори між фізичними особами та мікрофінансовими організаціями чи банками щодо їх кредитних зобов'язань. Виконавчі написи, судові накази або судові справи, у яких відповідач не був належним способом повідомлений про час та місце розгляду справи, часто є підставою звернення до суду із заявою про застосування такого заходу забезпечення позову. Боржник у таких випадках, як правило, дізнається про судові документи фактично на стадії

виконання в момент блокування рахунків (найчастіше фізична особа має один рахунок, а його блокування паралізує її життя). Таким чином, зупинення стягнення вбачається єдиним способом зберегти кошти від передчасного списання.

У господарському процесі такий вид забезпечення характерний при оскарженні рішень третейських судів або наказів господарських судів за умови наявності нововиявлених обставин. Оскільки, у господарських спорах розглядаються позови із заявленими вимогами на значно більші за розмірами стягнення, то нежиття такого заходу може нанести юридичній особі шкоду, яка може вплинути на платоспроможність підприємства. У судовій практиці найчастіше даний вид забезпечення застосовують при витребуванні майна із чужого незаконного володіння (віндикація, відчуження майна лізингодавця).

Однак, зазначений вид забезпечення позову варто виокремити для двох випадків застосування: під час зупинення виконавчого провадження; під час зупинення продажу визначеного майна.

Іноді стається так, що під час судового розгляду справи порушуються права третіх осіб та не враховуються їхні інтереси, що є підставою для оскарження ними такого рішення. Однак, рішення суду першої інстанції вже набрало законної сили та перебуває на виконанні, тому в такому випадку доцільно буде взагалі зупинити виконавче провадження.

Зупинення продажу визначеного майна характерне тим, що особа має правовий інтерес лише до одного об'єкта з-поміж інших, тому її цікавить зупинення не всього провадження, а лише в тій частині, яка впливає на її права та інтереси.

У наукових колах триває дискусія про необхідність існування такого заходу забезпечення з огляду на наявність Закону України «Про виконавче провадження». Однак, вказаний Закон не містить приписів про обов'язкову зупинку примусових дій на період судового оскарження. Отже, лише забезпечення позову шляхом зупинення виконання може врятувати сторону у справі від необхідності вчинення додаткових процесуальних дій.

Процедурно таке забезпечення можливе, якщо вже існує відкрите виконавче провадження у справі, але саме судове рішення, яке стало підставою для відкриття, перебуває на судовому оскарженні. Необхідно довести суду, що стягнення унеможливить чи значно ускладнить процедуру повернення коштів (стягувач перебуває у процедурі ліквідації чи має малі активи). Більше того, суд буде звертати увагу на співмірність сум, дій та предмета спору.

З інших видів забезпечення позову, які можливі в господарському та цивільному процесах, виділимо *зупинення митного оформлення товарів чи предметів*, спрямоване на тимчасову заборону органам митної служби завершувати процедуру випуску товарів у вільний обіг.

У цивільному процесі цей захід забезпечення позову досить рідко використовується, а судова практика свідчить про одиничні випадки такого забезпечення в межах справ про визнання права власності на річ, яку відповідач намагається вивезти за кордон.

У господарському процесі зазначений вид забезпечення позову зустрічається теж не так часто, але практика застосування ширша, ніж у цивільному процесі. До прикладу, при ввезенні товару без дозволу на використання торговельної марки, товар можуть зупинити в процесі митного оформлення. На практиці компанії-правовласники торговельної марки відслідковують такі випадки та захищають свої права у судовому порядку.

Забезпечення позову у виді арешту морського судна здійснюється для забезпечення морської вимоги. Зазначений вид забезпечення характерний для господарських відносин та застосовується у справах про стягнення збитків від зіткнення суден чи пошкодження портового майна, спорів щодо договорів фрахтування (оренди судна) чи спорів щодо дисбурсментських витрат (портові збори).

У цивільному процесі може теж застосовуватися такий вид забезпечення, але судова практика на підтвердження поки невідома. Наприклад, фізична особа могла б арештувати судно через борг із заробітної плати чи борг з відшкодування шкоди здоров'ю, але чи відповідає такий вид принципу співмірності – питання відк-

рите. День арешту судна може коштувати дуже дорого і спір за незначну суму боргу не буде підставою для арешту.

Таким чином, висновується, що законодавець заклав фактичну можливість застосувати кожний вид забезпечення позову у цивільному та господарському процесах, але в кожному процесі він має особливі риси, які характерні для кожного виду відносин між їх учасниками.

Окрім певних відмінностей між видами забезпечення позову варто звернути увагу і на його *зустрічне забезпечення* як елемент порівняльного аналізу обох процесів. Зустрічне забезпечення є інструментом дотримання балансу прав учасників судового процесу, який зобов'язує позивача вносити пропозицію про зустрічне забезпечення для дотримання прав та інтересів відповідача при зверненні із заявою про забезпечення позову.

У цивільному процесі зустрічне забезпечення характерне для спорів щодо рухомого майна або стягнення боргу з фізичних осіб. Саме ЦПК України демонструє унікальне регулювання зустрічного забезпечення, визнаючи його обов'язковим за умови, що позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові; або суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування збитків відповідачу, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові [1].

У господарському процесі зустрічне забезпечення відіграє роль балансу інтересу сторін та спрямоване на мінімізацію збитків для відповідача в разі передчасного застосування обмеження під час судового провадження. Господарські відносини зазвичай мають більші комерційні ризики, тому зустрічне забезпечення має бути враховане обов'язково.

Варто додати, що застосування заходів зустрічного забезпечення позову може мати форму накладення арешту на майно позивача або внесення ним співмірної суми коштів на рахунок суду для гарантії забезпечення прав відповідача. Вжиття таких заходів є обов'язковим, а не можливим за умови тих чи інших обставин. Зокрема, як зазначено у постанові Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2019 р. у справі № 753/2380/18-2, висновок, що невжиття заходів зустрічного забезпечення не порушить майнові права відповідачів, безпідставний, оскільки з урахуванням вимог частини третьої ст. 154 ЦПК України вжиття заходів зустрічного забезпечення є не диспозитивним правом суду, а його обов'язком незалежно від майнового стану відповідачів [8].

Для порівняльного аналізу необхідно врахувати і процесуальні обмеження у застосуванні забезпечення позову. Так, у ЦПК України та ГПК України передбачена *заборона зупинки актів індивідуальної дії державних органів* (до прикладу, зупинення податкового повідомлення-рішення або рішення НБУ). Таке обмеження створене для непохитності системи розподілу гілок влади та збереження процедури оскарження дій (не може забезпечення позову задовольняти позовні вимоги, тобто ототожнюватися з предметом позову).

Відмінною рисою цивільного процесу є заборона забезпечення позову шляхом зупинення виплат: пенсії, стипендії, заробітної плати чи соціальної допомоги. Це досить важливе обмеження, яке спрямоване на уникнення зловживань у сфері соціального забезпечення громадян.

ГПК України теж передбачає обмеження у сфері соціального забезпечення, але у виді обмеження на зупинення рішення НКРЕКП щодо встановлення тарифів на комунальні послуги.

Наголосимо на вище згадуваному принципі співмірності, який має бути обов'язково дотриманим при застосуванні заходів забезпечення позову у кожному із процесів. У господарському процесі співмірністю вважають баланс економічної доцільності та мінімізації негативних наслідків для суб'єкта господарювання. Суд зобов'язаний пересвідчитися, що між обраним за-

ходом та предметом позову існує реальний зв'язок (адекватність), а сам захід не призведе до повного припинення господарської діяльності відповідача, якщо це не є метою самого позову. У господарських справах судді частіше з'ясовують співмірність при забезпеченні позову, зважаючи на потенційні збитки відповідача від арешту рахунків та ймовірність невиконання рішення суду в майбутньому. Оскільки йдеться про потенційні збитки, про можливі втрати, про існуючі загрози, важливим є алгоритм доказування позивачем і відповідачем передбачуваних негативних наслідків забезпечення позову, надання доказів, які суд визнає переконливими, належними і вірогідними. Для цього потрібно розуміти, які докази орієнтовно необхідні у певних категоріях спорів і за якими критеріями суд визначає співмірність при забезпеченні позову. Сучасна судова практика у багатьох видах спорів, на жаль, не дозволяє орієнтуватися щодо таких вимог суду.

Співмірність має відповідати меті заявленого заходу та зберігати баланс інтересів сторін. Якщо рішенням суду буде відмовлено у задоволенні позову, відповідач може заявити вимогу про відшкодування шкоди, завданої внаслідок застосування заходу забезпечення позову, якщо принцип співмірності не було дотримано. Сама процедура відшкодування шкоди є досить складною та може здійснюватися через інший судовий процес, що створює додаткові складнощі для учасників справи. Отже, дотримання принципу співмірності гарантує сторонам уникнення повторності судових процесів щодо визнання шкоди від застосованого забезпечення, визначення її розміру та її стягнення.

Натомість у цивільному процесі пріоритет часто надається захисту прав фізичної особи, інтереси якої було порушено. Наприклад, при розгляді спорів про стягнення аліментів або поділ майна заходи забезпечення можуть проявлятися як способи відновлення порушеного балансу сторін. Співмірність в таких спорах може мати форму арешту суми коштів, рівної сумі боргу чи майна, яке за вартістю дорівнює сумі боргу. Сторони часто звертаються до суду для заборони відчуження спірного майна у справах про визнання права власності з метою уникнення не-

правомірних дій з боку відповідача щодо відчуження спірного майна.

Висновки. Враховуючи вище викладене, можна дійти до висновку, що забезпечення позову у цивільному та господарському процесі однаково спрямоване на забезпечення виконання майбутнього судового рішення, але в жодному разі не повинно завдати шкоди ні позивачу, ні відповідачу. Предметна і суб'єктна юрисдикція накладає відмінності на зміст і застосування видів забезпечення позову у цивільному та господарському судочинстві, проте не змінює правову природу і призначення самого інституту забезпечення позову. Проблемою його застосування є визначення доцільності і співмірності. Тому судова практика має сформулювати цілком зрозумілі критерії для визначення доцільності і співмірності та відмежування забезпечення позову, зустрічного забезпечення від зловживання процесуальним правом. Наразі зазначені критерії достатньо сформовані не для всіх видів спорів. До того ж їх з'ясування, перевірка вимагає певної активності як від суду, так і від сторін спору. Судова практика має стати чітким орієнтиром для застосування позову у всіх категоріях цивільних і господарських спорів.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листоп. 1991 р. № 1789-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 6. Ст. 56.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар; за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук Вищої школи України М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2018. 604 с.
4. Штефан М.Й. Цивільний процес: підручн. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / М.Й Штефан. Вид. 2-ге переробл. та доповн. Київ: Вид. дім «Ін-Юре», 2001. 694 с.
5. Резнікова В., Орленко Б. Поняття та значення заходів до забезпечення позову в господарському процесі України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 142–146.

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 серп. 2025 р. у справі № 759/22148/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129582421> (дата звернення: 10.03.2026).

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 трав. 2023 р. у справі № 906/151/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110961961> (дата звернення: 10.03.2026).

8. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 квіт. 2019 р. у справі № 753/2380/18-2. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81288258> (дата звернення: 10.03.2026).

References

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1618-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 40–41, 42. St. 492.
2. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 06.11.1991 r. № 1789-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 6. St. 56.
3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar; za zah. red. d.yu.n., profesora, akademika Akademii nauk Vyshchoi shkoly Ukrainy M.M. Yasyuka. Kyiv: Alerta, 2018. 604 s.
4. Shtefan M.Y. Tsyvilnyi protses: pidruchn. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / M.Y. Shtefan. Vyd. 2-he pererobl. ta dopovn. Kyiv: Vyd. dim «In-Yure», 2001. 694 s.
5. Reznikova V., Orlenko B. Poniattia ta znachennia zakhodiv do zabezpechennia pozovu v hospodarskomu protsesi Ukrainy. *Yurydychnyi visnyk*. 2014. № 4. S. 142–146.
6. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 06.08.2025 r. u spravi № 759/22148/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129582421> (data zvernennya: 10.03.2026).
7. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 16.05.2023 r. u spravi № 906/151/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110961961> (data zvernennya: 10.03.2026).
8. Postanova Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 10.04.2019 r. u spravi № 753/2380/18-2. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81288258> (data zvernennya: 10.03.2026).

Maksym Dyban, Anastasiya Streltsova

SECURITY OF CLAIM IN COMMERCIAL AND CIVIL PROCEEDINGS

State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyra Husara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: maksym.dyban@npp.kai.edu.ua, 6877126@stud.kai.edu.ua

*The purpose of the article is to identify problems in application of the institution of securing a claim in civil and commercial proceedings and judicial practice and to formulate proposals for their resolution. **Research methods:** the main scientific methods - dialectics, formal logic, system analysis - were used to clarify the content, role, and gradual development of the institution of securing a claim in civil and commercial proceedings. The method of comparative analysis allowed us to identify common, special, and distinctive features in securing a claim in civil proceedings as opposed to commercial proceedings. The structural-functional method, together with the analysis method, was used to study the types of claim security and their interrelationships, effectiveness, identification of law enforcement problems, and formulation of recommendations for improving the institution of claim security. **Results:** the expediency of the existence of the institution of securing a claim is argued; common types of securing a claim in civil and commercial proceedings are outlined, as well as the features of their content and application are revealed; modern judicial practice regarding securing a claim is analyzed; the content of the main types of securing a claim is revealed; it was found that certain types of securing a claim in civil proceedings are ineffective in martial law; it was found that additional procedural restrictions were introduced for the application of securing a claim in martial law; proposals were made to improve the application of securing a claim. **Discussion:** securing a claim at different stages of civil and commercial proceedings; proportionality of types of securing a claim; criteria for the appropriateness of applying securing a claim; abuse of securing a claim and counter-securing.*

***Keywords:** securing a claim; types of securing a claim; civil process; economic process; statement; proportionality; balance of interests; counter-security.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.04.2026

© Дибань М.П., Стрельцова А.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0